

Architectuur

Ian Nairn: de man die een generatie leerde kijken en een andere leerde schrijven over architectuur

Bernard Lindekens

Op YouTube vind je een geweldig filmpje. Een keurige Engelsman van middelbare leeftijd in maatpak baant zich een weg door de halfdronken massa tijdens de *Bierfeste* in het München van begin jaren zeventig. “*Disgusting, this isn’t a beer festival, it’s a convulsion!*” roept hij uit. “*This for me is just animal*” tiert hij met een mengeling van walging en misprijzen in de ogen. Die man is Ian Nairn: journalist, criticus, documentairemaker en vooral de man die een generatie leerde kijken en een andere generatie leerde schrijven over architectuur.

Ian Nairn werd geboren op 24 augustus 1930. Ians vader was een tekenaar die meewerkte aan het R101-programma. Dat programma werd in 1929 opgestart door de Britse overheid om burgerluchtschepen te ontwikkelen die in staat waren om lange afstanden te overbruggen in het toenmalige *British Empire*. Toen het programma in 1932 werd beëindigd, verhuisde het gezin naar Surrey. Voor de jonge Nairn was opgroeien in Surrey een evenwichtsoefening. De suburbane omgeving wakkerde een diepe haat aan tegen karakterloze gebouwen en plaatsen. Nochtans had Nairn geen formele architectuurkwalificaties. Hij was als wiskundige afgestudeerd aan de Universiteit van Birmingham en werd piloot bij de Royal Air Force.

Outrage!

Na zijn huwelijk in 1952, verliet Ian Nairn in 1953 de RAF om zich aan zijn echte passie te wijden: architectuur. Steve Parnell haalt in zijn artikel in *The Architectural Review*¹ aan hoe de jonge Nairn bijna dagelijks bij hun kantoor stond - steeds gehuld in zijn RAF-mantel - om artikels te schrijven en correcties door te sturen. Op een bepaald moment vroeg hij om een job en geïntrigeerd door zoveel overtuigingskracht gaf H. de C. Hastings hem die ook.

Twee jaar later vond een wissel van de wacht plaats in de Britse regering. In april 1955 volgde Anthony Eden de toen 80-jarige Winston Churchill op als premier. Het Engeland van na de oorlog zou geleidelijk aan in zijn plooi vallen. De rantsoenering werd afgebouwd en er werden fondsen vrijgemaakt voor de heropbouw van het land. Amper twee maanden na het aantreden van Eden zou Nairn zijn reputatie vestigen met een speciaal nummer van *The Architectural Review* dat *Outrage* werd gedoopt. Het verscheen een jaar later in boekvorm. Het essay gaf aanleiding tot een verhit debat over architectuur, conservatie en planning, en het weergalmt tot vandaag de dag. Plots kregen de *angry young men*, die opgang maakten in de literatuur, er een architectuurcriticus bij.

In *Outrage* doet Ian Nairn verslag van de reis die hij maakte van Southampton naar Carlisle in zijn naderhand legendarisch geworden Morris Minor. De tocht die hij ondernam bevestigde zijn vrees dat ze op weg waren naar een grauwe nieuwe wereld waarin heel Groot-Brittannië zou lijken op de rand van een stad. Hij vatte wat hij zag in één woord samen: Subtopia, een samentrekking van *suburb* en Utopia. Subtopia waren de gebieden rond de steden waar de stedelijke planning tekort had geschoten. Die plaatsen hadden hun individualiteit verloren, hun “*spirit of place*” zoals hij dat noemde. Nairn gebruikte foto’s om zijn punt te bewijzen. Het einde van Southampton zou eruit zien als het begin van Carlisle, de delen ertussen zouden eruit zien als het einde van Carlisle of het begin van Southampton. Elke foto zou er precies hetzelfde uitzien. Toch mag men de kritiek niet gemakshalve wegzetten als een conservatieve kritiek op de moderniteit en de naoorlogse wederopbouw. Nairn prees bijvoorbeeld ook nadrukkelijk de modernistische stedelijke ontwikkelingen, zoals het winkelcentrum *Bull Ring* in Birmingham.

Zelf noemde Nairn zijn werk een onheilsvoorspelling: “*This issue is less of a warning than a prophecy of doom: the prophecy that if what is called development is allowed to multiply at the present rate, then by the end of the century Great Britain will consist of isolated oases of preserved monuments in a desert of wire, concrete roads, cosy plots and bungalows. There will be no real distinction between town and country. Both will consist of a limbo of shacks, bogus rusticities, wire and aerodromes, set in some fir-poled fields: Graham Greene’s England, expanded since he wrote in the thirties from the arterial roads over the whole land surface.*”

Ian Nairn schreef dit tegen de achtergrond van extreem snelle heropbouw. Er was weinig consensus onder de experts, maar een ruwe schatting gaf aan dat er 1,5 miljoen nieuwe huizen moesten worden gebouwd om elk gezin van een woonst te voorzien na de ravage van de Tweede Wereldoorlog. In Londen stelde de *Communist Party* het gebrek aan woningen aan de kaak en won zo aan aanhang. De woningbouw kende in de naoorlogse jaren een snelle stijging, van 55.400 per jaar in 1946 tot 227.616 in 1948. De naoorlogse planners hadden de opdracht om snel en goedkoop te bouwen. Stadscentra in heel Groot-Brittannië werden getransformeerd. Victoriaanse sloppenwijken werden ontruimd en vele historische gebouwen en stadszichten werden vernietigd. En net daar waarschuwde Nairn voor in *Outrage*. Het essay zorgde in de media voor zoveel ophef dat die Nairn als auteur zelfs tot in het parlement zou brengen.

In 1956 volgde *Counter-Attack Against Subtopia*. Ook dit essay verscheen in boekvorm. Beide werken hadden een grote invloed op Jane Jacobs, die toen meewerkte aan *Architectural Forum*, het meest gelezen Amerikaanse tijdschrift over architectuur. Het zou leiden tot een opdracht voor de Rockefeller Foundation. Het boek *The American Landscape: A Critical View* uit 1965 was het resultaat. Ian Nairn werkte ook mee aan de schitterende reeks *Buildings of England* van Nikolaus Pevsner. Hij nam daarin Surrey en Sussex voor zijn rekening, meteen de beste delen uit de boekenreeks. Maar samenwerken met Pevsner zorgde ook voor ontgoocheling bij de individualist die Nairn was. Hij schreef ondertussen voor *The Observer*, waarin hij zijn legendarische artikel *Stop the architects now* publiceerde. Later zal Nairn ook werken voor *The Sunday Times*.

Nairn’s London

Als *Outrage* zijn visitekaartje was, dan is *Nairn’s Londen* zeker zijn meesterwerk. Het boek verscheen in 1966 en werd in 2014 heruitgegeven. Meteen werd het boek verkozen tot *book of the year* door de lezers van *The Observer* en *The Telegraph*. Opgevat als een stadsgids was het eigenlijk veel meer. In elf hoofdstukken leverde Nairn geen gewone stadsgids af, maar een verslag van wat hem ontroerde tussen Uxbridge en Dagenham. We spreken hier over Westminster en St Paul’s Cathedral, maar ook over volledige straten en pubs. In totaal besprak hij 180 plaatsen en dit met een totaal nieuw taalgebruik. Zijn plaatsbeschrijvingen gingen gepaard met de nodige dosis ironie en oog voor detail. Hij gebruikte metaforen waar je ze niet verwacht. Elke gids over Londen zal je wel wat vertellen over *The City*, *Fleet Street* en *Westminster*. *Nairn’s London* zal je echter aanmoedigen om zelf op stap te gaan en die plaatsen ook echt te gaan bezoeken. Uiteindelijk is het met dit boek dat Nairn zijn naam vestigde als schrijver. Op de idiosyncratische cover van de heruitgave van 2014 noemt criticus Jonathan Meades het terecht “*a masterpiece. Nairn was a poet*”. *Nairn’s London* was een krachttoer die Ian Nairn een jaar later zou herhalen met het boek *Nairn’s Paris*. Beide boeken zijn een plezier om te lezen en te ontdekken.

Nairn de documentairemaker

Het was John Mapplebeck, een medewerker van BBC Leeds, niet ontgaan dat Nairn iets te vertellen had en in 1967 begon de reeks *Nairn’s North*. Ian Nairn, de meest atypische

presentator die je je kan inbeelden, bezocht Durham, York en Bradford. Het is daar, in een zeventiende-eeuwse bouwvallige pub, dat zijn legendarische kreet “*look at it now!*” werd geboren. Daarna maakte hij *The Magic of the Mersey*, waarin hij door Liverpool trok. Nairn haalde hoge kijkcijfers, maar het bleven regionale programma’s die enkel in het noorden van Engeland te bekijken waren. Toen de Londense kranten de *reviews* begonnen over te nemen, trok dit de aandacht van Paul Fox - de machtige *controller* van de BBC – en in januari 1969 kreeg Nairn zijn kans op de nationale televisie. *Nairn at Large* werd geproduceerd door Mapplebeck en bracht Nairn van Cumbernauld tot Cornwall. Het ging over ... pubs. In datzelfde jaar werkte hij ook mee aan de televisieserie *Omnibus* over architect Eric Lyons. Het was wel duidelijk dat de Britten Nairn zagen zitten, de kijkcijfers logen er niet om. Opvallend daarbij is dat Nairn altijd zonder script werkte.

Amper een jaar later kwam *Nairn’s Europe* op de buis, waarin de Belgische stad Sint-Niklaas aan bod komt. In 1970 maakte hij een programma in de reeks *No two the same* over de huisvesting in Pimlico en een jaar later kwam *Nairn’s Journeys* op de buis. Een serie die hem o.a. naar Zwitserland, Finland en de Orient Express bracht, maar ook naar Gent en Brussel. Vooral het stuk over Brussel is heel knap. Het is opvallend hoezeer Britten vol verwondering naar onze hoofdstad kijken en zaken ontdekken waar wij haast nooit stil bij staan. Jaren later zou Jonathan Meades trouwens ook een bijzondere aflevering over Brussel maken. Na *Nairn across Britain* kwam in 1975 *Nairn’s Journeys – football towns* op de buis. Het was vooral een fragment uit de aflevering over Bolton en Preston die de toeschouwer naar de keel greep. Nairn stond aan de preekstoel van de lege Saint Saviourkerk in Bolton. De beuken waren volledig vernield en zelfs de glasramen gedeeltelijk kapot geslagen. “*Now look at it. You talk about football vandalism. I don’t know quite how you would categorise the vandalism of the yobboes who did this. It makes me ashamed to be part of the same branch of biology*”, luidde de aanklacht. Het was wellicht de eerste en laatste keer dat Nairn beroep deed op een gimmick, maar het levert een hartverscheurende aanklacht op. Na *Football Towns* volgde in 1978 *Finding Follies*, maar met de gezondheid van Nairn ging het intussen bergaf. Het vele drinken en roken - en de depressies - begonnen hun tol te eisen.

De herontdekking

Veel rouwenden waren er niet toen Ian Nairn op 14 augustus 1983 overleed aan levercirrose. Enkel zijn weduwe Judy, enkele collega’s en zijn ex-echtgenote Joan (Liz). De man die onbetwistbaar een grote invloed heeft gehad op een generatie schrijvers en critici - van J.G. Ballard, Will Self, Iain Sinclair tot Owen Hatherley en de onvolprezen Jonathan Meades -, stierf in volledige obscuriteit. De laatste jaren zien we echter een ware revival van zijn werk. In 2013 bracht uitgeverij Notting Hill Editions *Nairn’s Towns* uit met een inleiding van Owen Hatherley. In datzelfde jaar verscheen *Ian Nairn. Words in Place* onder redactie van Gillian Darley en David McKie. Dat boek geeft een zeer goed overzicht van zijn carrière. Een jaar later bracht Penguin *Nairn’s Town* opnieuw uit en kon de BBC niet achterblijven. Op 20 februari 2014 ging *The Man who fought the Planners: the Story of Ian Nairn* in première. Net zoals de beschamende poging van Theodore Dalrymple om J.G. Ballard te recupereren als een conservatieve auteur in zijn boek *Profeten en charlatans*, heeft men dat ook geprobeerd met Nairn. Had hij immers geen kritiek gegeven op de moderniteit? In het werk van Nairn kristalliseerde de revolutie tegen de onjuiste toepassing van de naoorlogse modernistische architectuur. Tegen het onbezonnen vernielen van steden en landschappen door het aanleggen van wegen, het opleggen van bureaucratische procedures en vooral tegen een neerbuigende stedenbouwkundige cultuur verdedigde Nairn de bijzonderheden van plaatsen, het recht van de bewoners om hun locatie te bewonen zoals zij dat wensten en vooral de schoonheid en het eigen karakter van de plaatsen rondom ons. Dat is nog iets anders dan het conservatisme waar sommigen hem maar al te graag mee willen vereenzelvigen. De jonge maar briljante criticus

Owen Hatherley noemt hem, samen met de marxistische cultuurhistoricus Raphael Samuel trouwens, een *anarcho-Tory*. Misschien nog de beste omschrijving als we dan toch etiketten moeten klevan. Een tedere *anarcho-Tory* met een geweldige pen weliswaar.

Vlaanderen, met zijn koterijcultuur, heeft nooit een Ian Nairn gekend. Ondanks enkele verdienstelijke pogingen heeft de architectuurkritiek hier nooit hoge toppen geschoren. Ofwel is het academische gehalte te hoog, ofwel vervallen we in de banaliteiten van *Ugly Belgian Houses* op Facebook. Daartussen lijkt er een woestijn te bestaan. Iets wat pijnlijk duidelijk werd toen de Vlaamse overheid een betonstop afkondigde en middelmatig Vlaanderen alweer de barricaden beklom...

¹<https://www.architectural-review.com/archive/campaigns/outrage/ian-nairn-the-pioneer-of-outrage/8661937.article>

Aanbevolen literatuur:

Ian Nairn, *Nairn's London*, Penguin Books, London, 2014

Ian Nairn, *Nairn's Towns* (met voorwoord door Owen Hatherley), Notting Hill Editions, London, 2013

Gillian Darley & David McKie (ed.), *Ian Nairn, Words in Place. Five Leaves Publications*, Nottingham, 2013

Aktief, ledenblad van het Masereelfonds. Jaargang 2017, nummer 2